
ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ОСОБОЮ

*Джолос Сергій Вадимович,
аспірант кафедри теорії держави і права
Одеської національної юридичної академії*

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю переосмислення проблеми відповідальності держави перед особою в загальнотеоретичному плані.

Справа у тому, що сьогодні у світі існує практика, коли за різноманітні зловживання влади проти громадян відповідальність несе держава в цілому. Для вирішення відповідних справ навіть існують спеціальні органи на зразок Європейського суду з прав людини. Відзначимо, що, на нашу думку, така ситуація суперечить здоровому глузду та ідеям справедливості, а також несе у собі приховану загрозу. Спробуємо обґрунтувати наведену вищу думку.

Насамперед, доречно почати із загальнотеоретичного окреслення сутності феномену держави.

Так, Ф.В. Тарановський визначав державу як «союз людей, що живуть на певній території і підкорюються єдиній політичній владі» [1, 335].

Схожої позиції додержувався і Г.Ф. Шершеневич, у відповідності до вчення якого, держава – це з'єднання людей під однією владою у межах певної території [2, 201].

У свою чергу, Є.М. Трубецької вважав державу «союзом людей», що «владарює самостійно і виключно у межах певної території» [3, 225-226].

Відзначимо, що сучасна вітчизняна і зарубіжна політико-правова наука, в цілому, продовжує розвиватися у рамках даної парадигми. Підтвердженням цьому служать різноманітні сучасні означення держави, в яких вона визнається «особливою політичною організацією суспільства, що поширює свою владу на всю територію країни та її населення, володіє для цього спеціальним апаратом управління, видає загальнообов'язкові веління та володіє суверенітетом» [4] або «політичним об'єднанням з дійсним зовнішнім і внутрішнім суверенітетом над певним географічним простором і населенням, яке не залежить і не підкорюється будь-якій іншій владі або державі» [5] і т.ін.

Загалом же, слід сказати, що у відповідності до даного, класичного підходу, держава являє собою об'єднання трьох елементів – населення, території і суверенної влади, – що має на меті побудову життя на началах цивілізації, впорядкування суспільних відносин на певній території [6, 36-37].

Тож, держава являє собою своєрідний винахід, за допомогою якого люди прагнуть гарантувати свої справедливі інтереси і забезпечити добробут. Взята

абстрактно, вона має завжди позитивну сутність, оскільки за умови поділу власного «єго» між народом, територією і владою вона є виразником всезагальних інтересів і засобом забезпечення гармонії.

Звідси ми робимо висновок, що держава являє собою велике благо, адже, по-перше, їй не властиві егоїстичні прагнення, а, по-друге, вона є винаходом, що має служити соціальному добробуту.

Продовжуючи окреслену вище традицію, О.Ф. Скакун виділяє серед універсальних ознак (елементів, складових) держави територію, населення, публічну владу [7, 69].

Виходячи з цього, у разі, якщо в цілому держава визнається суб'єктом відповідальності перед особою, значить відповідальність несуть усі її складові: територія, населення, публічна влада. При цьому, складається парадоксальна ситуація. Відповідальність території, як неживої субстанції, перед особою суперечить здоровому глузду й елементарній логіці. Відповідальність населення перед особою, з одного боку, є безпідставною, адже увесь народ аж ніяк не є ні в чому винним, а, з другого боку, якщо держава в цілому є суб'єктом відповідальності, то скривджений громадянин відповідає сам перед собою, адже він є складовою елементу держави – народу. Продовжуючи дану думку, відзначимо, що якщо тягар відповідальності мають нести винні особи, то скривджений громадянин виявляється сам винним у заподіяній йому шкоді, адже він є складовою народу, як елемента свого кривдника – держави! З цього випливає висновок: якщо громадянин сам винен у заподіяній йому шкоді, то неже хтось повинен нести перед ним відповідальність?!

Як бачимо, ідея відповідальності держави в цілому перед особою абсурдна. Проте, головне її зло полягає в іншому. Справа у тому, що вона підриває авторитет держави, сприяє нівелюванню позитивних рис державності в очах народу, наносить удар по патріотичних почуттях і всіляко сприяє розірванню духовного зв'язку громадянина та його держави.

Крім того, перекладення тягаря відповідальності з безпосередніх винуватців заподіяння шкоди (конкретних посадовців органів державної влади) на державу в цілому сприяє безкарності істинних винуватців і, таким чином, створює підґрунтя для подальших зловживань з їхнього боку.

Також, слід відзначити, що ідея відповідальності держави є випадом проти її суверенітету, оскільки визнання державою компетенції різноманітних міжнародних організацій, судових органів, які втручаються у вирішення питань її внутрішньої політики, а також визнання обов'язковості рішень таких органів, неминуче означає, що над державною владою стоїть інша влада. Таким чином, державна влада втрачає властивості незалежності і верховенства.

Таким чином, на нашу думку, ідея відповідальності держави в цілому не витримує критики, оскільки суперечить логіці, ідеї справедливості, а також підриває державний суверенітет і цінність держави в очах народу.

Вважаємо, що набагато більш справедливою є ситуація, коли відповідальність за заподіяну громадянину шкоду несуть його безпосередні кривдники – конкретні посадовці органів державної влади, а держава, при цьому, виступає в якості гаранта непорушності законних прав і свобод людини і громадянина, і меча правосуддя для порушників закону.

При цьому, по-перше, авторитет держави, її цінність і значущість в очах громадян тільки підноситься; по-друге, відповідальність носить дійсно справедливий характер; по-третє, істинні винуватці не мають можливості уникнути заслуженого покарання (що, також, сприяє загальній і спеціальній превенції).

Отже, резюмуючи викладене, вважаємо за необхідне сказати, що держава як об'єднання людей під однією владою у межах певної території не повинна

нести відповідальності перед особою, оскільки: а) вона являє собою універсальну організацію, що має меті забезпечення порядку і добробуту; б) держава є принципово альтруїстичною за своєю природою, адже, по-перше, вона служить високій меті – забезпеченню суспільного благоденства, а, по-друге, відсутнє її єго, що розподілене між такими категоріями як народ, територія, влада; в) у дійсності шкода особі може бути заподіяна лише певною посадовою особою органу державної влади, але аж ніяк не державою в цілому (народ, територія, влада); при цьому, притягнення до відповідальності конкретного посадовця не тільки забезпечує відшкодування шкоди, покарання винного, спеціальну і загальну превенцію, але, також, укріплює авторитет і цінність держави як гаранта справедливості в очах народу.

Література:

- 1.Тарановській Ф.В. Учебникъ енциклопедіи права. – Юрьевъ: Типографія К. Маттисена, 1917.
- 2.Шершеневичъ Г.Ф. Общая теорія права. – Москва: Изданіе Бр. Башмаковыхъ, Типо-литографія Т-ва И.Н. Кушнеревъ и Ко, 1911.
- 3.Трубецкой Е.Н. Лекціи по енциклопедіи права. – Москва: Т-во Типографіи А.И. Мамонтова, 1917.
- 4.Государство [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Государство>
- 5.Sovereign state [Internet-resource] / Access mode: http://en.wikipedia.org/wiki/Sovereign_state
- 6.Чиркин В.Е. Государствоведение: Учебник. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – 384 с.
- 7.Скаун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. Перевод с украинского. – Харьков: Эспада, 2007. – 840 с.

Науковий керівник - Оборотов Ю.М., д.ю.н., проф., проректор з наукової роботи Одеської національної юридичної академії.